

YAKUTLARIN MENŞEİ MESELESİ

M. Fatih KİRİŞLİOĞLU

Yakutlar'ın menşei meselesi 18. asrın başlarından itibaren münakaşa konusu olmuştur. Çünkü, yazılı kaynaklar Yakutlar'ın menşei ile ilgili kesin bilgi vermemektedir. Araştırmacıların tahminlerine göre, Yakutlar'ın kavim adı olan «saha» ve «uranhay» kelimelerine dayanmaktadır.

Öncelikle «saha» kavim adına bakarak Yakutlar'ın tarihi Sakalarla ve Sagay Türkleriyle alakası olmadığını A. İnan, A. Caferoğlu ve N. Poppe gibi âlimler belirtmişlerdir¹. A. İnan ve B. Hayık, Yakutlar'ın Türk kütlesinden tarihten önceki zamanlarda ayrıldığını ve Çin kaynaklarında Guligan olarak geçen kavmin Tunguzlarla karışmasından meydana geldiklerini tahmin etmektedirler². Orhun Âbideleri'nde Üç-Kurikan³ olarak zikredilen Guliganlar'ın Baykal gölünün çevresinde, Selenge ırmağının aşağı kıyılarında Anara ve Lena ırmaklarının yukarı bölgelerinde yaşadıkları tesbit edilmiştir⁴. B. Ögel, antropoloji âlimlerine de dayanarak bu Kurikanlar'ın Yakutlar'ın ataları olmadığını, sadece Altay ve Sayan dağlarından Yakutistan'a kadar Türkçe konuşan kavimler arasında münâsebet kuran ortadaki bir Türk kavmi olduğunu belirtmiştir⁵. İ. Kafesoğlu'nun M.Ö. 700'lerden itibaren Minusinsk havalisinde Andronova'dan farklı bir «Karasuk» kültürünün doğduğunu ve güney Sibiryayı, Baykal bölgesini, Moğolistan'ı, Yedi-Su havzasını tesirine alan bu kültürün Çin ile Rusya arasında teması sağlayan kavimler kütlesine ait olduğunu, hatta bu coğrafi ayrılığın lehçelerin

doğmasına yol açtığını belirtmesi⁶ dikkat çekici bir noktadır.

Bu konudaki en yaygın görüş ise, Residü'd-din'in «Camiü't-tevârih'te zikrettiği «Urgankıtlar»'ın Yakutlar'ın ataları olduğudur⁷. Bu da Yakutlar'ın kendilerine «Urânhay Saha» demeleriyile alakalıdır. Caferoğlu, Moğolistan'ın batısında oturan Türk halklarına «Uranhay» denildiğini ve Tuvalardan bahsederken Yenisey ırmağı dallarından Bay-Kem, Uluğ-Kem ve Kemçik havzasının vaktiyle Uranhay ovası adıyla tanındığını belirtmiştir⁸. İnan, Tuba (Tuva) Türklerinin Uranhay adıyla anılmalarını komşuları Moğollar'ın isimlendirilmesine bağlar⁹. Poppe de Yakutlarla Tuva'ların aynı soya mensup olduklarını yazar¹⁰. Yakutlar'ın, Tuvalar'ın ve Telengitler'in Uranhaylar diye anılmaları¹¹ muhtemelen yer ismiyle alakalıdır. Residü'd-din'in Camiü't-tevârih'te zikrettiği Uryangkıtlarla ilgili mâlumat şu şekildedir :

«Uryangkıt kabilesi Kıyan ve Nöküz'den türemişlerdir ve diğer bir Uryangkıt vardır ki, bunlara «Orman Uryangkıt'ları» denir. Fakat bunlar birinci Uryangkıtlardan ayrıdır. Kurt ve Gargut ve Tümetler'in yaşadıkları Barkoçin vilayeti hududunda bulunurlar, yekdiğerlerine yakındırlar. Bu kabile Moğol aslından değildir»¹².

İnan ve Radloff'un belirttiğine göre Residü'd-din uryangkıtları «kavmi-bişe» (orman kavmi) diye tarif etmekte ve XIII. asırda bu havalide bu isimde iki kavim yaşadığını bunlardan bi-

rinin Moğol olmadığını yazmıştır¹³. Radloff, diğer uryangkıtların Moğol olduğundan hareketle Yakutlar'ın 8. yy. gibi erken dönemde Otuz - Tatarlar ve Kırgızlar gibi Türk boyları arasında kalarak türkleştiklerini, Bargut, Hori ve Tümetlerle beraber 4. Moğol boyunun uryangkıtlar olduğunu belirtmiştir¹⁴. Halbuki antropoloji âlimleri Yakutları, Moğollardan tefrik ederek Orta-Asya ve Sibirya Kırgız-Kazakları grubuna dahil etmişlerdir¹⁵.

Sonuç olarak, Yakutlar'ın hakkındaki en sağlıklı bilgi Onların yurtları konusundadır. Buna göre; Baykal gölü civarı, İrkutsk havalisi ve Yenisey boyları bunların yurtları olmuştur¹⁶. Menşeleri konusunda akla en yakın fikir «Uryangkıtlar»'ın devamları olduğu konusundadır. Fakat bu konuda daha etraflı araştırma yapılması gerekmektedir.

1 Poppe Nikolaus, *Das Jakutische*, PTF. c. I. Wiesbaden 1959, s. 671. Caferoğlu Ahmed, *Türk Kavimleri*, İst. 1988, s. 2-3 (Miller ve Aristov'un Yakutlar'ın Sagay Türklerinden geldiği yolundaki görüşü Caferoğlu'nun bu eserinde belirtilmiştir.) Shrin Akiner'de «Islamic Peoples of the Saviet Union (London, 1983). adlı eserinin 391. sayfasında Yakutlar'ın güneyden kuzeye göçtüklerini belirtmek amacıyla şimdiki Minusick bölgesinde yaşayan Sagay Türkleri'ni Yakutlar'm ataları olarak göstermiştir. Abdülkadir İnan, makalelerinin toplandığı *Makaleler ve İncelemeler* (Ankara, 1968) adlı eserde yayımlanan 1938 tarihli «Yakut (Saha) Türkleri» adlı makalesinin 20. sayfasında Yakutlar'ın eski Sakalarla ilgisini bulunduğunu belirtmiş, 1940'da da çıkan «Yakut (Saxa) Türkleri makalesinde de Yakutlar'ın Uranxa Saxalarla alâkası olduğunu, bunların Kuzey Moğolistan'da Uranha

Türklerinin yaşadığı muntikalarda bulunduğunu ifade etmiştir.

- 2 İnan, Abdülkadir, *Sibirya Türkleri, Türk Dünyası El Kitabı*, Ank. 1976, s. 1279.
- Hayit, Baymirza, *Yakut (Saka)ların Menşe Meselesi*, Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri, İst. 1987, s. 44.
- 3 Tekin, Talât, *Orhon Yazıtları*, Ank. 1988, s. 8, 38.
- 4 Mengels, K.H., *Jakutisch und Tungusisch*, *Central Asiatic Journal*, vol : XXII. Wiesbaden, 1978, s. 247
- 5 Ögel, Behaeddin, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ank. 1984, s. 202.
- 6 Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, İst. 1983, s. 50 - 51.
- 7 Camiü't - tevarih'in uryangkıtlarla ilgili kısmı matbû arap harfleriyle Radloff'un *Die Jakatische Sprache* (Petersburg, 1908) adlı eserinin 57. sayfasında verilmiştir.
- 8 Caferoğlu, a.g.e., s. 4 - 5.
- 9 İnan, Abdülkadir, *Tuba (Urenha) Türkleri, Makaleler ve İncelemeler*, Ank. 1968, s. 29.
- 10 Poppe, a.g.m., s. 671. Poppe Nikolaus (Çev. İlhan Çenelli) *Yakut Dili*, TDAY Ekim 1985. say. 38, s. 102
- 11 Caferoğlu, a.g.e., s. 5, 7.
- 12 İnan, Abdülkadir, *Yakut (Saha) Türkleri*, s. 21.
- 13 İnan, y.z.m., s. 21. Radloff, a.g.e., s. 54.
- 14 Radloff, a.g.e., s. 54 - 55.
- 15 İnan, y.z.m., s. 21.
- 16 İnan, *Sibirya Türkleri*, s. 1279. Hayit, a.g.m., s. 45. Caferoğlu, a.g.m., s. 2 - 3. Mengels, Kari H., *The South - Sibirian Turkic Languages*, I, *Central Asiatic Journal*, vol : I, Wiesbaden, 1955, s. 109 - 113. Radloff, a.g.e., s. 55. Mengels, *Jakutisch und Tungusisch*, s. 247.